

מקומה של ישראל בפוליטיקה התורכית

ראיון עם ד"ר אמרה ארדואן, בעקבות הצהרותיו האנטי-ישראליות של ראש ממשלת תורכיה במהלך מבצע צוק איתן ולקראת הבחירות לנשיאות תורכיה

גבריאל מיטשל; אוגוסט, 2014

ד"ר אמרה ארדואן (Emre Erdoğan) הוא מומחה תורכי לדעת קהל ולמדיניות-חוץ. הוא נמנה על מייסדי Infakto Research Workshop - מכון מחקר עצמאי הממוקם באיסטנבול, ומכהן כפרופסור למתודולוגיה פוליטית באוניברסיטאות בילגי ובוספורוס שבאיסטנבול. ארדואן חיבר מאמרים בנושא דעת קהל, מדיניות-חוץ, השתתפות פוליטית והון חברתי. ספרו *They Know Us Wrongly*, אשר פורסם בשנת 2012, עוסק בתפיסות אירופאיות ביחס לתורכים ולתורכיה.

1. כיצד אתה מסביר את ההצהרות האנטי-ישראליות האחרונות של ראש ממשלת תורכיה, רג'פ טאיפ ארדואן, מבחינת התזמון והתוכן?

ההצהרות אינן מפתיעות. ארדואן ידוע ברטוריקה האנטי-ישראלית והאנטישמית שלו. ההיסטוריה מראה שהוא אינו מהסס לנצל רגשות ציבוריים במטרה למתג את עצמו כלוחם אנטי-אימפריאליסטי וכגיבור הרחוב הערבי. השורשים הרעיוניים שלו הובילו אותו לתמוך בחמאס – בדומה לתמיכה שהעניק לאחים המוסלמים במצרים – ולהתנגד לאוליגרכים של המזרח התיכון.

ארדואן הוא פוליטיקאי שמתבסס על רגש ושמצטיין בתרגום רגשות לכדי תמיכה ציבורית בו. אולם, הניסיון מראה שהוא גם מנהיג פרגמטי. מטרת מדיניות-החוץ שלו מושפעת במידה רבה מסדר העדיפויות הפנימי בתורכיה, שבראשו עומדים קידום צמיחה כלכלית, וכיסוי גירעון החוץ על-ידי עודפי יבוא.

בעיני ארדואן, הוא ותורכיה מהווים אלטרנטיבה לישראל. תורכיה בהנהגתו מתבססת על עוצמה רכה, ומצליחה על-ידי כך לצבור הון פוליטי משמעותי ברחוב הערבי ובמערב. אני מאמין שארדואן מודע לחשיבותה של ישראל כבת ברית במזרח התיכון, אך לעיתים הצרכים הפנימיים גוברים על הבנה זאת ומובילים אותו לנהוג בצורה שונה.

המצב האופטימלי עבור תורכיה הוא זה בה היא נהנית מיחסים טובים יותר גם עם ישראל וגם עם מדינות ערב. עם זאת, ההתפתחויות של הקיץ האחרון סיפקו בידי ארדואן הזדמנות להזכיר לציבור בוחריו כי הוא זה שדואג להשמיע את קולם של החלשים, ולמתג את מתחריו כסוכנים של "מעצמות זרות" – טיעון פופולרי בפוליטיקה התורכית.

2. האם הצהרות אנטי-ישראליות היו נכס אלקטורלי לקראת הבחירות לנשיאות תורכיה?

מבחינה הצהרתית כן. אולם, אין בידינו הוכחות אמפיריות לכך. סקרי דעת קהל שהתקיימו ב-2009 לפני ואחרי התקרית בדאבוס בין ארדואן לשמעון פרס הראו שהתמיכה הציבורית בארדואן התחזקה לתקופה קצרה, אך לאחר מכן נחלשה. תומכי מפלגת הצדק והפיתוח (AKP) תמכו בהתנהלותו בתקרית זו ואילו מתחריו התנגדו לה. למעשה, אף אחד לא באמת שינה את עמדתו.

באופן אישי, אינני מאמין שהרטוריקה האנטי-ישראלית שלו סייעה לארדואן להגדיל את התמיכה בו לקראת הבחירות לנשיאות, לאור העובדה של-90% מציבור הבוחרים בתורכיה כבר היה ברור ממילא למי יצביעו. עם זאת, הרטוריקה של ארדואן עשויה לטפח את מעמדו כ"תומך הקורבנות", במיוחד בעולם האסלאמי.¹

על אף כל זאת, לרטוריקה פוליטית יש תפקיד בעיצוב דעת קהל, והיא עשויה להיות מועברת מדור לדור. ציבור הבוחרים מושפע מהאופן שבו אליטות פוליטיות מפרשות את ההתפתחויות ומנסחות עמדות כלפיהן. לדוגמה, רוב האליטה התורכית רואה במבצע צוק איתן כפלישה ישראלית, שפוגעת בחלשים - תינוקות, ילדים ונשים. בתורכיה, בה יש נטייה לשנאת-זרים, הצהרות כגון אלה מתקבלות בקלות יחסית. לכן, אין זה מפתיע שציבור הבוחרים התורכי מקבל את הפרשנות שהאירועים בעזה הם תולדה של ברוטליות של הכוחות הישראליים.

ואולם, יש לזכור שהמחלוקת בין ארדואן לבין מתנגדיו הלאומנים התורכים נסובה בעיקר סביב הנושא הכורדי. הרטוריקה האנטי-ישראלית שלו איננה יכולה לאחות את המחלוקת הזו.

3. כיצד מתייחסות מפלגות אחרות לנושא הזה? האם יש ביקורת במערכת הפוליטית כלפי הצהרותיו האנטי-ישראליות של ארדואן?

לא. בתורכיה יש אווירה שופעת רטוריקה אנטי-ישראלית ואנטישמית. כל פוליטיקאי יכול לעשות שימוש בכך כדי לנסות לגייס קולות נוספים או כדי לגבש את המחנה הפוליטי שלו. במהלך מבצע צוק איתן היו פוליטיקאים ממפלגות האופוזיציה שאף דרשו לנתק את היחסים הכלכליים והאסטרטגיים עם ישראל ולהטיל עליה סנקציות נוספות.

לדוגמה, כמאל קיליצ'דראוּלו (Kemal Kılıçdaroğlu), מנהיג מפלגת האופוזיציה החילונית הראשית (מפלגת העם הרפובליקאית – CHP), דרש שתורכיה תסגור את תחנת המכ"מ של נאט"ו הפועלת בשטחה כדי "למנוע את יכולת ההגנה של ישראל מפני טילי חמאס".² חבר אחר באותה מפלגה האשים את ממשלת תורכיה במכירת דלק למטוסי קרב ישראלים. בנוסף, מנהיג המפלגה הליברלית הקטנה, ג'ם טוקר (Cem Tokar), תקף את הממשלה על העלייה בהיקף הסחר בין ישראל לתורכיה תחת שלטון ה-AKP ועל ריבוי הטיסות היומיות בין איסטנבול לתל-אביב.

תנועתו של פתהוללה גולן (Fethullah Gülen), האופוזיציונית לארדואן, יצאה כנגד ה-AKP וארדואן על אופן הטיפול שלהם בפרשת משט המרמה ב-2010. עם זאת, המטרה העיקרית שלהם בכך הייתה לצייר את ארדואן כאנטי-מערבי. מאז עלתה ה-AKP לשלטון ב-2002, רבים ממתחריו

¹ לקריאה נוספת על אסטרטגיות הקמפיין הנשיאותי של ארדואן ודעת קהל תורכית, ראו: Emre Erdoğan, "[Turkey's Longest Year Continues with Presidential Elections](#)," *The German Marshall Fund of the United States*, 17 July 2014.

² זוהי טענה מוטעית, מכיוון שמערכת כיפת ברזל מתבססת בפעילותה על תחנות מכ"מ ישראליות.

של ארדואן בזירה הפנימית ניסו לשכנע את המערב, בייחוד את הלובי היהודי האמריקאי, לגבי "התפנית האסלאמית" שהתרחשה במדיניות-החוץ התורכית.

ניתן לקבוע שפוליטיקאים רבים בתורכיה משתמשים ברטוריקה אנטי-ישראלית ככלי ניגוח ביניהם, ושיש מעטים בלבד שמתנגדים לרטוריקה שכזאת בקול רם. נדרש אומץ ציבורי רב בכדי להשמיע עמדה שונה בנושא זה.

4. האם אתה צופה תפנית בגישה התורכית כלפי ישראל עם סיום המבצע בעזה ולאחר הבחירות לנשיאות תורכיה?

לדעתי, אין קשר ברור בין נושאי מדיניות-חוץ לבין דפוסי הצבעה, וכי עמדות המפלגות בנושאי חוץ אינן משפיעות באופן ישיר על החלטת המצביעים. אולם, לעמדות אלה יש בכל זאת חשיבות:

סוגיות חוץ מסייעות למפלגות לחדד את עמדותיהן בסוגיות פנים ולחזק את המחנה הפוליטי שלהן. כך, למשל, המלחמה בעזה משמשת עבור המפלגות כנייר לקמוס להוכחת העמדות האנטי-אימפריאליסטיות שלהן, וזאת באותו האופן שבו כל משבר בין תורכיה לאירופה מספק הזדמנות טובה למפלגות להראות עד כמה הן תומכות או מתנגדות לרעיון ההצטרפות לאיחוד האירופי.

המשבר הנוכחי עם ישראל איננו איום רציני. מדובר בפרק אנטי-ישראלי בעל משקל קטן יחסית, שיכול להשתנות עם הזמן כתוצאה משיקולי פנים. למשל, בעבר התייחסו התורכים אל השלטון הכורדי העצמאי בצפון עיראק כאל האויב הגדול ביותר של תורכיה. היום זה כבר ממש לא כך.

למרות זאת, עלינו להיזהר מההשפעות שמייצרת הרטוריקה הפוליטית, ולהציע גישות אלטרנטיביות התומכות בשלום, שיתוף פעולה וידידות באזור.

ובאשר לתקופה שלאחר הבחירות לנשיאות תורכיה – ארדואן כבר הצהיר בפומבי שהוא לא יסתפק בנשיאות סמלית, וכל ראשי ה-AKP הצהירו שתורכיה תנהל הלכה למעשה על-ידי משטר נשיאותי או נשיאותי-למחצה. כך שארדואן צפוי להישאר אמון על מדיניות-החוץ התורכית.